

Yontuk akıl Kültürü: Pebble kültürü

İlkel bir endüstri çok erken bir evrede Afrika'da belirir. İngiliz yazarlar buna "pebble kültür" ya da kırık çakıl kültürü adını verirler. Çakılların bazılarına yalnızca bir uçtan vurulmuş ve parça koparılmıştır ki, böylece basit bir kesici kenar oluşmaktadır. Yine İngiliz yazarlar buna "chopper" demişlerdir. Bazı Fransız yazarlar bunu kendi dillerine "couperet" yani "satır" olarak çevirmişlerdir. Biz ise Türkçe'de buna "kıyııcı" demekteyiz. Diğer yandan çakıl taşlarına yine bir uçtan fakat iki yönde vurularak parçalar koparılmıştır. Bu durumda iki tarafa eğik iki yüzeyin kesiştiği bir kesici kenar oluşmaktadır. İngilizce'de bu alete "chopping tool" denilmiştir. Türkçe'de ise biz bu tür alete "kıyııcı alet" demekteyiz.

Yontulmuş böyle çakılları, arazi kayması, hayvanların çiğnemesi gibi doğal olayların yapay bir biçimde şekillendirdikleri çakıllardan ayırt etmek her zaman kolay değildir. akıl kültüründen başka yongalı ve iki yüzeyli aletli endüstriler de vardır. şimdi bu endüstrilerin oluşturdukları kültürleri kıtalara göre genel çizgileriyle görmeden önce, alt paleolitik klasik kronolojide yer alan kültürleri teker teker inceleyelim:

Chellen: 1887 yılında bulunmuştur. Alt Paleolitik'in endüstriyel bir topluluğunun eski bir adlandırılışıdır. Gabriel de Mortillet ilk önceleri, iki yüzeyli endüstriler içeren seviyeler için başvuru merkezi olarak Saint-Acheul' (Somme) kabul etmişti. Bu alanlarda bir Achulen ve Moustrien karışımının varlığını sandığından, daha sonra yatak olarak Chlles kumluklarından (Saint-et-Marn) adını alan bu yeri seti. Burada endüstrilerin en iyi tabakalaşma şartları içinde bulunduğunu düşündü. Yine daha sonraları Chellen-acheulen'in art arda gelişimi, bu sözcüklerden ilkini kabaca yontulmuş ve yıllankavi kenar gösteren iki yzeylilerden oluşmuş endüstrilere ayırarak kabul etmeyi önerdi. Esas olarak chelles kumlukları, değişikliğe uğramış tortullar içinde acheulen tipte düz kenarlı iki yzeylileri içeriyordu. H. Breuil'in chellen sözcüğünü abbevillien ile değiştirilmesini önermesinin nedenlerinden biri de budur. Birincisinin bazen halen kullanılmasına karşın, H. Breuil tarafından ortaya atılan sözcük yani Abbevillien bugünkü tek adlandırmayı oluşurmaktadır.

Abbevillien: Önceleri Chellen olarak adlandırılmış, daha sonra Abbeville'deki Somme nehrinin yüksek terasındaki önemli yataklardan esinlenerek H. Breuil tarafından yeniden adlandırılmış olan endüstriyel bir topluluktur. Az çok işlenmiş yongaları içeren, fakat devamlı biçimler göstermeyen Abbevillien, büyük çıkarımlarla işlenmiş iki yzeylilerle karakterlenir. Kenar yıllankavi'dir. Yapıldığı yumruların doğal yüzeylerinden bir parça çoğu kez üzerinde

birakılmıştır. Böylece aleti kolaylıkla elde tutmak olanaklıdır. Bu endüstri ile birlikte bulunan fauna, bunu Kuvaterner'in başlangıcına bağlamaya olanak verir. Bu fauna içinde güney fili (/elephas méridionalis), hançer dişli kedi (machairodus) gibi ilkel türler henüz yok olmamışlardır. Abbevillien aletlere çoğunlukla taşınmış ve sürüklenmiş olarak daha yeni alüvyonları içinde rastlanır (Chelles). Kesinlikle Abbevillien'e bağlanan merkezler görece enderdirler.

Acheuléen: Alt Paleolitiğin temel kültürel bir topluluğudur. Abbevillien'i izleyen Acheuléen, Amiens'in bir kazası olan Saint-Acheul'den adını almış ve bu buluntu yerinde Victor Commont tarafından dikkati çekecek bir biçimde incelenmiştir. Burada karakteristik aletler Abbevillien'in üstünde bulunmuştur. Acheuléen'in süresi çok uzundur. Mindel-Riss buzul-arasında görülür ve bütün Riss buzullaşması süresince geniş ölçüde gelişir. Bu sürede Somme nehrinin 30 m.lik sekisinin depolarını ve eski Riss löslerinin tabanının çakıllarını işgal eder. Riss-Würm buzul arasında devam eder ki, o zaman 10 m.lik alçak sekilerde bulunur. Würm buzulunun başlangıcında biter. O sıralarda da bazen I.genç lösün tabanının çakıllarını ve daha ender olarak da mağaraların alt seviyelerini işgal eder.

Ilıman Atlas Okyanusu Avrupa'sında antik filli, merck gergedanlı sıcak bir fauna Acheuléen'e eşlik eder. Riss-Würm buzul-arası sırasında gitgide geyiklerin, karacaların ve yaban domuzlarının egemen olduğu ılıman bir orman faunası şekline dönüşür. Würm'ün başlangıcında ise büyük soğuk bir fauna kesin kez yerleşir.

Kuzey Fransa'nın çok sayıdaki iyi tabakalanmış ve zengin yatakları, bu kudretli endüstrinin evrimini gösterir. Acheuléen zamanların 300.000 yıldan fazla süren dikkate değer süreleri esnasında, buluntu yerleri sık sık iki yüzeyle aletleri ve yonga üzerine aletleri bir arada verir. Abbevillien'de olduğu gibi tip alet yine iki yüzeyle (biface)lerdir. Fakat bu tipler gitgide daha düzgün, daha yassılmışlardır. Kenarlar düz ve ince bir biçimde düzeltilenmiştir. Son çıkarımların sıklığı odun bir vurgacın kullanılmasından ileri gelmiş görünmektedir. İki yüzeylelerin bu evrimi, Acheuléen boyunca süren endüstrilerin evrimindeki evreleri gösterir. Bunlardan bir tanesi eski **eski acheuléen**'dir. Bu evrede yonga üzerine büyük aletlerle, hacimli iki yüzeyle bir arada bulunur. Diğeri **orta acheuléen**'dir. Bu evrede ise iki yüzeyleler kısılar ve oval yassı bir tipin geliştiği görülür. Bu tipe "pisi balığı biçimli" ler (limande) denilir. **Geç acheuléen**'de evrede ise dar uçlu (kargı biçimli) ya da üçgen biçimli çok sayıdaki iki yüzeylelerin levallois teknikli yongalarla ve Üst Paleolitiğin çeşitli tipteki alet öncüleriyle bir arada bulunduğu görülebiliyor. Daha sonra Würm başlangıcı süresinde uzanan son bir aşamada ise özel bir topluluk gelişir ki, buna da "Micoquien" denilir.

Son yüzyılın başlangıcından itibaren Victor Commont'un kurduğu gibi, kenar kazıyıcılar, sırtlı bıçaklar ve taş delgiler gibi yonga üzerine aletler Acheuléen silsilelerinde her zaman bulunurlar. Endüstri evrimlendiği ölçüde bunların sayıları gitgide artar ve çeşitlenirler. Bunlara bazen nacaklarda eklenir.

Yonga üzerindeki bu alet topluluğu levallois tekniğinde olabilir ya da olmayabilir. Kuzey Fransa'nın lösleri içinde evrimlenmiş orta acheuléen ve üst acheuléen, levallois çekirdek ve yongaların, iki yüzeylemlerle sıkı bir şekilde bir arada bulunuşunu gösterirler. İki yüzeylemlerli alet içermeyen ve levallois yongalı eski bir endüstri olan levalloisien'in bağımsız bir biçimde evrimlendiğini düşünen H. Breuil'ün görüşünün aksine, F. Bordes levallois tekniğinin orta Acheuléen'den itibaren bütün endüstri dönemlerinde kullanılmış özel bir yontma tekniği olduğunu göstermiştir. Kullanımının ne kronolojik ne de kültürel bir anlamı yoktur.

Acheuléen'in yayılım alanı çok geniştir. Buna Batı Avrupa'dan Hindistan'a kadar ve Afrika kıtasının hemen hemen tamamında rastlanılır. Afrika kıtasında, Avrupa'da daha ender bir alet tipi olan nacak, çoğunlukla iki yüzeylemlerle birlikte bulunur. Bugün çok sayıda açık hava konutlarının ve mağarada bazı yatakların bilinmesine karşın, acheuléen kültürü yaratan arkaik insanların yaşam biçimleri hakkındaki bilgiler henüz çok sınırlıdır. Oturulan alanın düzenlenmesi, yalnızca Lazaret ve Terra-Amata'da (Fransa) gün ışığına konulmuştur.

Micoquien: Son buzul arasından itibaren görünen ve Würm buzullaşmasının başlangıcında sürüp giden, son acheuléen'in bir endüstri topluluğudur. Kalın dipli, ucu ince ve dikkatlice düzeltilenmiş bir iki yüzeylemlerli alet tipi ile karakterlenir. Bu iki yüzeylemlerlin hafifçe içbükey olan kenarları, oldukça sivri bir ucun ileri doğru çıkmasını sağlarlar. Alet topluluğu aynı zamanda yürek biçimli iki yüzeylemlerli, kenar kazıyıcıları, sırtlı bıçakları ve üst paleolitik tipleri haber veren ön kazıyıcı ve taş kalemleri içerir. Geç ya da son acheuléen'e adını veren bu topluluk ilk önce, Dordogne Bölgesindeki Eyzies yakınında bulunan Tayac'taki La Micoque yatağında tanınmıştır. Aynı zamanda Fransa'nın kuzeyindeki sekilerin ve löslerin içinde de bulunur. La Micoque buluntu yerinde kenarları dişlemeli kalın uçlar (Tayac ucu) bulunmuştur. Moustérien'in bir kısmı ile çağdaş olan Micoquien, bu son kültür gibi Levallois tekniğini kullanır ya da kullanmaz. Mağara ve lösler içinde Fransız merkezlerinde belirli sayıda bulunan bu kültüre, Avrupa dışında Yakındoğu'nun Qumm-Qatafa, Tabun ve Kuzey Afrika'nın (Tunus'ta Sidi-Zin) çeşitli yataklarında da rastlanır.

Clactoneen: Güney İngiltere'de Thames nehri ağzı çevresinde ve Clacton-on-sea denilen yerde S. Hazzledin Warren tarafından aletler toplanmış ve 1932'de L'Abbe Breuil bunlara Clactoneen adını vermiştir. Fransız arkeoloji sistemine göre bu kültür alt paleolitik'te gösterilir. Clacton-on-sea Harwich (Essex)'in güney batısında bir mevkiidir. Endüstriyi besleyen çakıllar

denizin 70-85 feet yukarisındadır. Yongalarla birlikte parçalanmış Chelleen ve birçok erratique çakıllar toplanmıştır. Bu istasyonda saptanan fosil hayvan kalıntıları şunlardır: *Elephas antiquus* ki bunların bazıları *Elephas trongontherie*'lere yaklaşıır. *Rhinoceros merckii*, *hippopotamus*, *Equus caballus*, *Bos primigenius*, *Bizon minor*, *Cervus dama*, *Cervus elaphus*, *Cervus megaceros*, *Felis leo*, *Ursus speleaus*, *Hyena spelea* başlıca hayvanlardandır. İklim bugünküne göre daha kuru ve daha sıcak bir iklimi işaret eder.

Tayacien: Fransa'da Dordogne bölgesinde Eyzies-de-Tayac'daki La Micoque sığınağının 4. ve 5. tabakalarında bulunan malzemeye göre, 1932 yılında H. Breuil tarafından tanımlanmış Riss Çağı endüstri topluluğudur. Bu tabakalar, Clactoneen tip bir yongalama işçiliği ile küçük ve kalın yongalar üzerine yapılmış Moustérien görünümlü kenar kazıyıcı ve dişlemelilerden oluşan alet topluluğunu bir arada verirler. Hiçbir karakteristik parça, genel görünümü yongaların yontulma yöntemine bağlı olan bu endüstriyi bireyselleştirmeye olanak vermez. La Micoque sığınağının 4. ve 5. tabakalarındaki kültürel ayırım yazarlara göre değişmektedir. Önce D. Peyrony, M. Bourgon, daha sonra F. Bordes, bu tabakalarda Moustérien ve Acheuléen'in belirtilerini de ortaya koydular. Buradaki endüstrilerin donma-çözülme (cryoturbation) olaylarıyla önemli bir şekilde parçalanması, hiç kuşkusuz ki, bu farklı analizlerin yapılmasına katkıda bulunmuştur.

Tayacien'deki yongaların büyük çoğunluğunun çok geniş, çok eğik bir topuğu, tam anlamıyla belirgin bir vurma yumrusu vardır. Tayacien, yukarıda da belirtildiği gibi, bazı moustéro-levalloisien karakterli clactoneen taş yontma tekniği ile beraberlik gösterir.

Bu topluluk, İspanya'dan Yakınoğu'ya kadar yayılmış olan yataklarda, acheuléen gelenekli moustérien ya da son acheuléen tabakaların altında bulunan seviyelere bağlanır. Genellikle ılıman ve nemli bir iklimi gösteren bir fauna ile birlikte bulunan bu endüstri, çoğunlukla son buzul-arası (Riss-Würm) evreye bağlanır. Fransa'nın güneydoğusundaki endüstriler (Baume-Bonne, Arago, Aldene mağaraları), levallois olmayan yongalar üzerindeki bir işçilikle, Quina tipi düzeltilelerle işlenmiş tek dışbükey ve yatay kenar kazıyıcıların kuvvetli yüzdesiyle, çok sayıdaki çontuklularla ve clactoneen dişlemelilerle, ayrıca Tayac uçlarıyla nitelenmiştir. Ancak bu endüstriler iki yüzeylilerin hemen hemen hiç bulunmayışı ile ve çok sayıdaki kenar kazıyıcıyla Tayacien'e bağlanmışlardır. Yine Fransa'da Charente bölgesindeki Fontchevade'daki Tayacien bir seviye, özellikleri birçok tartışmalara yol açan insan kafatası parçaları vermiştir. Bazı antropologlar bu endüstrilerin yapımcılarını Neanderthalien'ler olarak görüyorlar, oysa diğer bir grup Pre-sapiens'lerin öncülerinin temsilcileri olduklarına inanıyorlar. Evrimlenmiş Clactoneen'in tanımına uyan ve Tayacien denilen endüstrilerin büyük

bir kısmını bugün “Evrimlenmiş bir Clactoneen’e bağlama eğilimi vardır. Tartışmalar ne olursa olsun, Tayacien, özellikle Akdeniz çevresine özgü gibi görünmektedir.

Levalloisien: Fransa’da Paris yakınlarında Levallois-Perret buluntu yerinden adını almıştır. Bugün bu buluntu yeri, şehrin genişlemesiyle Paris’in altında kalmıştır. 1931 yılında H. Breuil burada levallois tipte çekirdeklerden koparılmış, genellikle az düzeltili ya da düzeltilsiz yongaların varlığı ile nitelenen özgün bir endüstri katını ortaya koymuştur. Araştırmacı, o sıralarda, Fransa’nın kuzeyinde oldukça sık rastlanan bu alet topluluğu tipinin Acheuléen’e paralel olarak evrimlenmiş çok uzun süren bir kültüre ait olduğunu düşünüyordu. Ancak 1953 yılında konuya yeniden eğilen F. Bordes, farklı bir durumun varlığını ileri sürdü. F. Bordes’a göre, şayet levallois yongalama tekniği bu çağdan itibaren görünüyordu ise, o zaman H. Breuil’ün levalloisien endüstrileri moustérien ile çağdaş olmalıydılar ve ancak hammaddenin çok bol olduğu sitlerde, büyük bir olasılıkla mevsimlik iskanlar sırasında gerçekleştirilmiş olmalıydılar. Bu hipotezin lehinde olan temel kanıtlardan biri, Levallois tekniğinin bazı gruplar tarafından gerçekten yaygın olarak kullanılmasıydı. Bu teknik onu kullanan gruplar tarafından önceleri, şekli çekirdek üzerinde tasarlanmış yongaların üretimi için, daha sonra ise iskan edilmiş birçok yatakta görülen Moustérien görünümlü aletlerin (uç ve kenar kazıyıcı gibi) üzerlerine düzeltilerle işleneceği yongaları üretmek için kullanılmıştır. Böylece Levalloisien ve Moustérien endüstrileri üzerinde toplanmış olan kompleks ise Levalloisio-Moustérien olarak nitelendirilmiştir. Kısacası **Levalloisien başlı başına bir kültür olmaktan çok, yongaların bilinçli ve belirli bir yöntemle yontulduğu bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır.** Bu teknik Orta Acheuléen’den başlar, Orta Paleolitik (Moustérien) boyunca sürer. Ancak bu süreç içinde Levallois tekniğini kullanan ya da kullanmayan gruplar vardır.

Levallois tekniği, şekli koparılmadan önce, çekirdeğin özel olarak hazırlanması sonucunda çekirdek üzerinde belirlenen yani tasarlanan yonga, dilgi ve uçların üretilmesinde kullanılan bir tekniktir. Her üç elemanın elde edilmesindeki ilke hemen hemen aynıdır: **a)** Yumrunun merkezci çıkarımlarla kabasının alınması, **b)** bir Levallois yüzeyinin hazırlanması (parçanın koparıldığı yüz) ve **c)** bu yolla parçanın şeklinin çekirdek üzerinde tasarlanması.